

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף אמנויות
הפיקוח על הוראת התאטרון

קריאת מחזה ופענוח רכיבים דרמטיים

יחידת הוראה בנושא שפת התאטרון חלק א'
ליחידת הוראה בנושא שפת התאטרון חלק ב' – פענוח רכיבים בימתיים ממחזה להצגה לחצו כאן

כתיבה ועריכת המצגת: רותי בן דור
מבוסס על תכנית הוראה ולמידה בנושא "ממחזה להצגה" כתבו: גלי כהן ורחל היימן

א. הכנה לקריאה

- קריאת קטעים נבחרים מהטקסט כטקסט לבן. מומלץ לבחור קטעים דרמטיים חזקים על מנת לסקרן את התלמידים להמשך קריאה.
- לימוד ההקשרים התרבותיים, חברתיים, טכנולוגיים, פוליטיים, אמנותיים ופילוסופיים של המחזה. מומלץ בחלוקה למנות במהלך הלמידה והקריאה ולא כ"מבוא" נפרד.
- כדי להקל על זיכרון והתמצאות בטקסט המחזה, במהלך קריאתו ניתן להכין דף הכנה לקריאה. הדף ידגיש את שמות הדמויות, יעורר שאלות לגבי הקשרים ביניהן, הדף ירכז את האירועים החשובים, יציב בפני התלמיד את המהלך העלילתי, (חשוב במיוחד במחזות עם ריבוי עלילות ודמויות) הדף ישמש עוגן לקריאה.
- ניתן ליצור ולהציג אימפרוביזציות המבוססות על תמה מהמחזה, על קונפליקט, דמויות וכו'.
- ניתן לשער ולכתוב עלילה של מחזה (סינופסיס) רק על פי רשימת הדמויות, הכותרת והוראות הבמה.
- כדי לחזק תלמידים עם קושי שפתי, יבחר המורה מספר מילים קשות מהטקסט וינסה לשלב אותן בשיח במהלך השיעור הקודם לתחילת הקריאה. ניתן לשלוף מושגים מרכזיים ולנסות לפענח אותם לפני הקריאה במחזה.

ב. קריאת המחזה

- ניתן לבקש מהתלמידים להתכונן בבית לקריאת הטקסט של דמות מסויימת במחזה. כך יהיה להם קל יותר לקרוא בקול מול כל הקבוצה.
- קריאה משותפת בכיתה. כל תלמיד מקבל תפקיד משחקי. המורה או אחד התלמידים קורא את הוראות הבמה שכתב המחזאי.
- קריאת הטקסט במקהלה בקבוצות. דגש על עבודה קולית.
- קריאת הטקסט כמו תסכית. חלק מהכיתה לא מסתכל בטקסט וצריך להבין את קריאת התלמידים. הדגש בתרגיל הוא על הבנת הנקרא והנשמע.
- קריאה שקטה של כל תלמיד עם עצמו. המורה עובר בין התלמידים הקוראים ועוזר. במהלך הקריאה ניתן מענה לפרשנות לשונית.
- קריאה בבית תוך ביצוע של משימה (ניתן לקרוא בבית בזוגות או בקבוצות קטנות). פעילויות מוצעות: איסוף נתונים (על דמות), מציאת דימוי חזותי לסצנה שקראת, צילום שמבטא את הסצנה, יצירת קופסת אביזרים המתאימים לסצנה. ניתן להעלות את ההשראות לקובץ משותף כגון [פדלט](#), [Pinterest](#) וכו'.
- קריאה בכיתה של מספר סצנות והמשך קריאה בבית עד תמונה מסויימת או עד שינוי הפעולה. התלמידים יתנו כותרות לחלקים שקראו, יזהו את הפעולה וכו'.

ג. הערכת הקריאה והבנת הנקרא

- בוחן בקיאות – רצוי שהתלמידים יבדקו את העבודות של חבריהם.
- בוחן בקיאות באמצעות משחקים כגון: קוהוט, מנטימטר וכדומה.
- הערכה חלופית – כל תלמיד מקבל פתק ועליו נכתב משפט הקשור למחזה. התלמיד יסביר בעל-פה את הקשר של המשפט למחזה.
- הערכה חלופית – כל תלמיד יביא לכיתה אביזר שאחת הדמויות במחזה משתמשת בו, או אביזר כדימוי לאחת הדמויות. במהלך השיעור דרך העבודה עם האביזר יוכיח התלמיד את בקיאותו במחזה.
- עבודת סיכום בכתב, תנו שאלות מנחות, לדוגמא:
 - מהו לדעתך נושא העלילה?
 - איך הרגשת מייד לאחר הקריאה?
 - אלו דמויות עוררו בך עניין? ומדוע?
 - אלו דמויות נותרו מעורפלות וקשות להבנה?
 - מהו סגנון ההצגה שיתאים לדעתך למחזה?

ד. הרכיבים הדרמטיים

▪ **מחזאי** – כתבו את שם המחזאי, באיזו תקופה הוא חי ופרטים ביוגרפיים נבחרים ומשמעותיים. להדגמה על המחזה *ביבר הזכוכית*

▪ **עלילה** – ספרו בקצרה ובמילים שלכם את העלילה. להדגמה

▪ **נושא** – מהו נושא המחזה? על מה מדבר המחזה? מהו הרעיון העיקרי שבמחזה? להדגמה

▪ **מקום וזמן** – מתי מתרחשת העלילה והיכן?

השאלות הבאות יסייעו גם להבנת הנושא והאמירה של המחזה:

א- רובד המציאות – מתי המחזה נכתב והיכן?

ב- רובד המציאות – מהם המאורעות המשמעותיים באותה תקופה?

ג- הרובד הבדיוני – באיזו תקופה מתרחשת עלילת המחזה והיכן?

ד- הרובד הבדיוני – מהם המאורעות המשמעותיים המהווים רקע או את הנושא בעלילת המחזה?

ה- מה הקשר בין המציאות והתקופה בה נכתב המחזה לעלילת המחזה?

להדגמה

ד. הרכיבים הדרמטיים

- **דמויות** – מי הדמויות המרכזיות? (כל תלמיד או קבוצת תלמידים מתמקדת בניתוח דמות אחת)
התלמידים יבדקו את הוראות הבמה, השיח הדרמטי, מה הדמות אומרת על עצמה, מה הדמויות האחרות אומרות עליה ומה היחסים בין הדמות לדמויות האחרות, ויענו על הסעיפים הבאים:
 - א- כתבו את המאפיינים של הדמות (חיצוניים ופנימיים)
 - ב- מה הרצון של הדמות?
 - ג- מה המכשול/ים העומד/ים בפניה?
 - ד- אילו פעולות היא עושה כדי לממש את רצונה?
 - ה- האם הדמות מצליחה או נכשלת?

להדגמה

- **קונפליקט/קונפליקטים מרכזיים** – לאחר שניתחנו את הדמויות הקונפליקטים בשלב זה ברורים.
לפניכם סוגי קונפליקט, לאיזה סוג/ים שייכים הקונפליקטים במחזה:
 - א- קונפליקט בין אדם לחברו
 - ב- קונפליקט בין אדם לעצמו – קונפליקט פנימי
 - ג- קונפליקט בין אדם לחברה
 - ד- קונפליקט בין אדם לאל/אלים/גורל/כוחות טבע

להדגמה

ד. הרכיבים הדרמטיים

- **סגנון המחזה** – בחטיבת הביניים ייתכן והתלמידים עדיין אינם מכירים סוגות וסגנונות. זוהי הזדמנות להנחיל לתלמידים ידע ראשוני בנושא. ניתן לשלוח את התלמידים לעבודת חקר קטנה על סגנון/סוגת המחזה הנלמד [להדגמה](#)
- **צורות שיח** – אלו צורות שיח קיימות במחזה (דיאלוג, מונולוג, אסייד) האם יש קשר בין צורות השיח לסוגת המחזה ולסגנונו? [להדגמה](#)
- **אמירה** – מהי האמירה של המחזה?
 - מה המחזאי רצה לומר לנו על העולם? על תקופתו? על חייו?
 - האם המחזאי עוסק בחומרים ביוגרפיים ואם כן האם מתוך נסיון חייב אנו יכולים להסיק מסקנות אוניברסליות?
 - האם אמירת המחזה רלוונטית לתקופה הנוכחית? אם כן, כיצד?
 - תנו דוגמאות מהמחזה.[להדגמה](#)

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

▪ קריאת המחזה

את קריאת המחזה ניתן לבצע בשני שלבים.

א. הכנה לקריאת המחזה – לפעילות לחצו כאן

✓ לקריאה מוקדמת של הפתיח למחזה **ביבר הזכוכית** כטקסט לבן לחצו כאן

✓ להצעות לפעילות אחרי קריאת הפתיח (הוראות הבמה) למחזה לחצו כאן

✓ לקריאה מוקדמת של הדיאלוג בין טום לאמנדה לחצו כאן

✓ להצעת פעילות לאחר קריאה מוקדמת של הדיאלוג לחצו כאן

ב. קריאת המחזה – לפעילות לחצו כאן

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

▪ **המחזאי** – טנסי וויליאמס (בשמו המקורי תומאס לנייר) חי בין השנים 1911–1986. הוא נולד במיסיסיפי שבארה"ב, בן לאב תוקפני ואלים ולאם שתלטנית שהתחנכה אצל כומר פוריטני מהאריסטוקרטיה הדרומית. אחותו רוז הייתה רגישה וחלשה ואושפזה לבסוף במוסד לחולי נפש. וויליאמס גדל בדרום השמרני והגזעני, מקום בו נטייתו המינית לגברים הייתה לא לגיטימית, ובתקופה שבין שתי מלחמות עולם כאשר ברקע המשבר הכלכלי הגדול שפקד את ארה"ב בשנת 1929. לא במקרה דלות חומרית ונפשית מאפיינות את מחזותיו. דמויותיו משתוקקות לחיים של כבוד ובטחון כלכלי. [חזרה](#) ↑

▪ **עלילת המחזה** – טום וינגפילד חי בדירה צפופה ביחד עם אמו אמנדה ואחותו לורה שהיא בעלת נכות קלה. אב המשפחה נטש לטובת המרחקים והחופש והותיר את בני המשפחה להאבק על קיומם בצל השפל הכלכלי של שנות ה-30 במאה ה-20. טום עובד במחסן לנעליים, מקום המדכא את רוחו הפיוטית. הוא כותב שירים על מכסים של קופסות נעליים ועל כן הוא זוכה לכינוי "שייקספיר". במרכז העלילה עומד ביקורו של ג'ים אוקונור, קולגה של טום מבית המסחר המתברר כאהוב לבה הנסתר של לורה מימי התיכון. לאחר כשלונה של לורה בבית הספר למסחר, אמנדה תולה תקוות רבות בביקור זה. אמנדה שמה לה למטרה להשיא את לורה על מנת להשיג לה בטחון כלכלי. בתום ארוחת ערב במהלכה שוקעת אמנדה בחלומות ונוהגת כנערה מאוהבת שג'ים הוא מחזרה, מתרחשת הפסקת חשמל. לורה וג'ים מתוודעים זה לזו בחסות אור הנרות ולורה מציגה בפניו את ביבר הזכוכית אותו היא מטפחת באהבה. בתום הביקור מתברר, לאכזבתם, שג'ים מאורס. אמנדה מתפרצת על טום והוא עוזב את אמו ואחותו כפי שנטש אותם אביו. המחזה הוא זכרון ומסופר מנקודת מבטו של טום לאחר שנים רבות בהם נדד בעולם. [חזרה](#) ↑

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

▪ **נושא המחזה** – שם המחזה 'ביבר הזכוכית' מרמז גם על הדימוי המרכזי בו ומהווה את נושאו. ביבר הוא גן-חיות בו מוחזקות החיות בו בתנאי שבי במטרה להציגן לראווה. אנו הצופים מתבוננים בחייהן השבריריים של הדמויות; חיות הזכוכית השבריריות הן מטאפוריות ללורה השברירית והעדינה שמתכנסת בתוך העולם הדמיוני של הביבר ששבריריותו מתגלמת בחד הקרן היצור האגדי; אשליותיה ותקוותיה של אמנדה מתנפצות כזכוכית אל מול המציאות האפורה. זכרונותיה מילדות דרומית מאושרת כלואים בתוך גוף מזדקן בין קירותיה של הדירה הדחוקה והעלובה; טום כלוא תחת כיפת הזכוכית של זכרונותיו ורגשות האשמה שאינם מניחים לו. הוא מכנה את הביבר "צעצוע זכוכית" אך הוא עצמו בורח מהמציאות היומיומית אל הקולנוע.*

אם כן ניתן לומר שנושא המחזה הוא עולם הדימיון, התקוות, האשליות המתנפצים אל מול המציאות התובעת ראייה מעשית ומפוכחת. זאת באה לידי ביטוי בגישתו של ג'ים השאפתן המאמין בהשכלה, כסף וכוח "זהו המחזור הכלכלי שעליו בנויה הדמוקרטיה".** [↑ תזרה](#)

* עוד על דימוי הביבר במאמרה של קרן קפלן לחלום, לפנטז ולחיות – התבוננות פסיכואנליטית על המחזה "ביבר הזכוכית" <http://www.psychologia.co.il/the-glass-menagerie.htm>

** טנסי וויליאמס, *ביבר הזכוכית*, תרגום: תרצה אתר, תל-אביב: אור-עם, 2006. עמ' 68

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

■ **מקום וזמן – מתי מתרחשת העלילה והיכן?**

א- רובד המציאות – מתי נכתב המחזה והיכן?

המחזה **ביבר הזכוכית** הוא פיתוח של סיפור קצר שכתב וויליאמס בשם "דיוקן של ילדה בזכוכית" (Portrait of a Girl in Glass) שנכתב בשנת 1943. ההצגה הראשונה של **ביבר הזכוכית** עלתה בשנת 1944 בשיקגו.

ב- רובד המציאות – מהם המאורעות המשמעותיים באותה תקופה?

וויליאמס חי בין שתי מלחמות העולם. מלה"ע ה-1 ותוצאותיה בצילם גדל ומלה"ע ה-2 שהייתה בעיצומה בימי כתיבת המחזה. בספרד מלחמת אחים ומהפכה ובארה"ב מעמד פועלים נשחק תחת גלגלי התעשייה הכלכלית.

ג- הרובד הבדיוני – באיזו תקופה מתרחשת עלילת המחזה והיכן?

עלילת המחזה מתרחשת בשנות ה-30 שנות השפל הכלכלי בארה"ב.

[המשך בעמוד הבא](#)

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

■ מקום וזמן – מתי מתרחשת העלילה והיכן?

ד – הרובד הבדיוני – המאורעות המשמעותיים המהווים רקע או את הנושא בעלילת המחזה?

וויליאמס עצמו ממוקם את הרקע למחזה במונולוג הפתיחה של טום: "הריני מחזיר את הזמן אחורנית. אני מחזיר אותו אל אותה תקופה נושנה, שנות השלושים... בספרד מהפכה. כאן היו רק הצעקה והמבוכה. בספרד הייתה גרניקה. כאן היה מעמד הפועלים שהטריד ולעיתים התפרץ בערים שהיו שלוות בדרך כלל כשיקגו, קליבלנד, סט. לואיס... זהו הרקע החברתי למחזה" (שם, 7)

ה – הקשר בין המציאות והתקופה בה נכתב המחזה ו/או בין הביוגרפיה האישית של המחזאי לעלילת המחזה

שאלה זו באה להראות שכל אמן ומחזאי בפרט אינו יוצר בחלל ריק ותקופתו ו/או הביוגרפיה שלו משתקפת ביצירתו. וויליאמס הושפע עמוקות ממאורעות התקופה בה גדל וחי. תקופה רווית משברים כתוצאה ממלחמות העולם, משבר כלכלי עמוק, אבטלה ודלות. אשליית החלום האמריקאי להצלחה ושגשוג מתנפצת כזכוכית שבירה מול המציאות. בשל המצב הכלכלי נאלץ וויליאמס לעזוב את לימודי העיתונות ולעבוד כפקיד בבית חרושת לנעליים. בזכות התמוטטות עצבים שעבר הוא נחלץ מעבודה משמימה זו ועבר לגור בבית סבתו וסבו. שם הוא מתוודע אל התאטרון ומתחיל לכתוב סיפורים ומחזות. בתקופה זו רוז, אחותו האהובה, מאושפזת במוסד לחולי נפש ועוברת לובוטומיה (כריתת אונה במוח) דבר המחסל סופית את סיכוייה לחיות בשפיות. חוסר יכולתו של וויליאמס לעזור לה מעורר אצלו רגשות אשמה כבדים. אלה באים לידי ביטוי בדמותו של טום, שנטישתו מותירה בו רגשות כבדים של אשמה כלפי לורה: אה, לורה, לורה! ניסיתי לשכוח אותך, להשאיר אותך מאחורי גבי, אבל אני נאמן לך יותר משרציתי להיות". (שם, 80)

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

▪ דמויות – דוגמא לפענוח דמותה של אמנדה

א – מאפיינים של הדמות (חיצוניים ופנימיים)

בדמותה של אמנדה טמון אולי העימות הגדול ביותר בין עבר מפואר להווה מדכא וחסר תוחלת. אמנדה, יפיפייה דרומית בעבר (כמו אמו של וויליאמס), גדלה בשפע, מחוזרת על-ידי בניהם של בעלי אחוזות עשירים. אמנדה התחנכה בדרום הלבן והעשיר של ארה"ב והיא נוהגת על פי הערכים הישנים לאורם התחנכה. נישואיה עם עובד במרכזיית הטלפונים שנטש אותה, דנים אותה ואת ילדיה לחיי דלות. העולם הרומנטי של ילדותה מתחלף במציאות אפורה של חיים בשכונה צפופה וחיי דלות ובדידות. אמנדה מנסה לשמור על כבודה העצמי דבר הבא לידי ביטוי בלבושה "מעיל זול עם צוארון פרווה מלאכותי, מגבעת נושנה, ארנק לקה שחור. זהו לבושה החגיגי." (שם 12). אלא שלבושה החגיגי הוא מלאכותי ושורשו ברמאות, בדיוק כפי שהיא מוסיפה ללורה את ה'רמאים העליזים' כדי להגדיל את שדיה. לשיטתה, האשה לוכדת את הגבר המצפה להלכד ברשתה (שם, 44). הפער בין העבר המפואר ותפיסתה המיושנת של אמנדה למציאות באה לידי ביטוי גם בשמלה שהיא לובשת לכבוד ה'מחזר' אותה היא דולה מתוך הארגז הישן, שמלה הקטנה על מדותיה המוסיפה עוד נופח פתטי להתנהגותה הפתיינית עם ג'ים, כאילו היא זו המחוזרת ולא בתה לורה.

בבסיס החינוך השמרני, לאורו התחנכה אמנדה, עומדת התפיסה כי האשה נמצאת בחזקתו של הגבר האמון על הפרנסה. בעל כורחה הופכת אמנדה לראש המשפחה. היא אוהבת את ילדיה ומקדישה להם את חייה עד מחנק בדרכה השתלטנית והאגרסיבית. אמנדה קולנית, נוחה להתרגז ולהתווכח, מעוררת רגשות אשמה בשני ילדיה, מן "קדושה מעונה". המודל שהיא מציבה בפניהם מבוסס על רמאות, על אשליה על רומנטיות מופרכת. ובכל זאת היא מגדלת את ילדיה לבד, במציאות כלכלית קשה ולכן למרות היותה פנטזיונרית יש בה גם מעשיות השרדותיות.

[המשך בעמוד הבא](#)

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

▪ דמויות – דוגמא לפענוח דמותה של אמנדה

ב- הרצון של הדמות

הרצון של אמנדה הוא שלורה תגשים את כל מה שהיא נכשלה בו – חיים של עושר ונוחות. לאחר הכשלון של לורה בבית הספר למסחר היא מבינה שלורה אינה בנויה להתמודד עם המציאות והיא לא תהיה מסוגלת לדאוג לעצמה. אמנדה מבועתת מאחריתה הצפויה של לורה שאינה מוכנה לשום מקצוע או עמדה בחיים, כאותן "בתולות זקנות שבקושי סובלים את קיומן, החיות בחסותם של בעל-האחות או אשת האח!..." והן "אוכלות לחם-חסד ומושפלות כל ימי חייהן!" (שם, 15). הרצון של אמנדה להשיג ללורה חיי עושר ונוחות מתורגם באופן מעשי להשגת בעל ללורה.

ג- המכשול/ים העומד/ים בפניה.

לורה ביישנית, בעל דימוי עצמי נמוך עקב הנכות שלה. היא מופנמת, מעדיפה את עולמו המוגן של הבית ואינה יוצאת ומתרועעת עם בני גילה.

ד- אילו פעולות היא עושה כדי לממש את רצונה?

אמנדה מאלצת את טום להביא ללורה 'מחזר' במטרה להשיאה. כאשר טום מזמין את ג'ים לארוחת הערב אמנדה מתכוננת לארוע, ניתן לומר להכנת 'המלכודת', ומשקיעה את מרצה ומעט כספה על מנת לשפר את חזותו של הבית ולעשותו ראוי להכנסת אורחים.

ה- האם הדמות מצליחה או נכשלת?

למרות המפגש המוצלח בין לורה לג'ים, מתברר שהוא מאורס. לא רק שאמנדה נכשלת במציאת בעל ללורה אלא גם היא מרחיקה את טום לצמיתות. אמנדה מנסה לשלוט בגורלם של ילדיה והיא נכשלת בכך.

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

▪ קונפליקט/קונפליקטים מרכזיים

לאחר שניתחנו את הדמויות הקונפליקטים בשלב זה ברורים.

המחזה שני סוגי קונפליקטים מובהקים:

א – קונפליקט בין אדם לחברו

לאמנדה קונפליקט עם שני ילדיה. לורה חיה בעולמה הסגור, העדין והשברירי ואינה יכולה להגשים את רצונותיה של אמנדה לפתח קריירת בעסקים או להתחתן. טום מעוניין להתרחק מהבית כאביו ולממש את עצמו כסופר ולהשקיט את תשוקתו לצאת אל המרחקים בעקבות אביו. לורה מקבלת בהכנעה את שתלטנותה של אמה, טום מתנגד ומתווכח איתה עד כדי פיצוץ בסופו הוא עוזב את הבית לצמיתות.

ב – קונפליקט בין אדם לעצמו – קונפליקט פנימי

טום הוא בעל הקונפליקט הפנימי המובהק ביותר במחזה; האם לממש את רצונו לצאת אל העולם ולנטוש את לורה או להשאר בעבודה מאוסה וחיים תחת עריצותה של אמו. לכאורה, טום הכריע את הקונפליקט על-ידי בחירתו לעזוב אולם אנו יודעים שרגשות האשמה לא מרפים ממנו. המחזה הוא מחזה זכרון, מסופר מנוקדת מבטו של טום לאחר שנים רבות בנסיון להפרד מדמותה הרודפת של לורה: "כבי את הנרות שלך לורה, והיי שלום" (שם, 80)

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

■ סגנון המחזה

סגנונו של המחזה "ביבר הזכוכית" אינו מובהק.

וויליאמס בדברי המבוא מחזה: "לאקספרסיוניזם ולאשר הטכניקות הבלתי קונבנציונליות בדרמה יש מטרה מחייבת אחת, וזוהי קרבה רבה יותר לאמת".* לשיטתו למחזה ריאליסטי במובהק יש רק ערך של קרבה לצילום וצילום באמנות הוא חסר חשיבות מאחר והאמת, החיים הינם דברים אורגניים. יצירת אמנות מתהווה בדמיונו הפיוטי של האמן. וויליאמס מדבר על "התאטרון הפלסטי" שהוא תאטרון חדשני, השם דגש על סמלים חושניים, מורכבים ומשמעיים. שונמי סבור שהסמלים הפלסטיים שיוצר וויליאמס קרובים יותר לסוגה הריאליסטית-פסיכולוגית מאשר לאקספרסיוניזם. מערכת הסמלים שלו קשורה למציאות היומיומית כגון הביבר, הפטיפון, תמונת האב וכו'. (שם)

■ **צורות שיח** – אלו צורות שיח קיימות במחזה (דיאלוג, מונולוג, אסייד) והאם יש קשר בין צורות השיח לסוגת המחזה ולסגנונו? צורת השיח הפותחת והמסיימת את המחזה היא המונולוג הפונה אל הקהל, שהוא סממן לא ריאליסטי מטבעו. אולם מרגע שאנו נכנסים לעולם אליו מחזיר אותנו טום, מתקיימים בו החוקים של המחזה הריאליסטי וצורת השיח העיקרית היא הדיאלוג.

*גדעון שונמי, אוונגרד ומהפכה בדרנה של המאה ועשרים, תל-אביב: אור-עם, 1992. עמ' 118

הדגמת פענוח הרכיבים הדרמטיים על המחזה **ביבר הזכוכית** מאת: טנסי וויליאמס

▪ **אמירה** – מעיון בחייו של טנסי וויליאמס אנו מוצאים את ההקשרים הביוגרפיים למחזה. לורה כמו רוז אחותו של וויליאמס היא דמות חלשה, בעלת מום, מופנמת מאד ושברירית. טום כמו וויליאמס נרדף על-ידי רגשות אשמה על-כך שעזב את אחותו נתונה לרודנותה של האם. כל בני משפחת וינגפילד בורחים מהמציאות הקשה בה הם חיים, מציאות של דלות רגשית וכלכלית. טום בורח אל הקולנוע, אל שיריו ולבסוף בורח פיזית אל מעבר לים. אמנדה בורחת על זכרונות העבר, אל ילדותה ונעוריה בדרום הלבן והעשיר של ארה"ב ולורה מחפשת נחמה בצעצועי הזכוכית, בתקליטים הישנים ובשיטוטיה בגן החיות ובמוזיאון. ג'ים, האורח, הוא המראה ההפוכה להם. הוא מעשי, בעל מוטיבציה להתקדם ומלא תכניות לעתיד הן במישור המקצועי והן במישור האישי (נישואיו הקרבים).

כמה אמירות עולות מהמחזה:

בהיבט אישי; כובדו של העבר, הקושי להפרד ממנו והיותו גורם מעכב.

בהיבט חברתי; ביקורת על המציאות הקפיטליסטית הדורסנית בה החזק שורד וחוסר האונים והתכלית של השכבות החלשות.

המחזה רלוונטי לימינו לא פחות מהתקופה עליה הוא נכתב. גם כיום, בשנת 2020 בעולם כולו ובישראל בפרט אנו נמצאים במשבר כלכלי קשה עקב מגפת הקורונה. הפוליטיקאים ובעלי ההון מנתיבים את סדר היום הכלכלי בעוד האזרח הפשוט נתקל בקושי השרדותי אמיתי.

קטעים מתוך המחזה לקריאה מוקדמת

תמונה א' – הוראות הבמה

דירתה של משפחת וינגפילד בחלקו האחורי של בניין, אחד מאותם רבי-קומות נפיליים וצפופים הפורחים כיבלית בשכונות חנוקות ודחוסות אוכלוסייה בין-מעמדית ואשר הינם סימלה המדכא של אותה חברה אמריקנית המנסה נואשות שלא ליצור פער, כביכול, אלא לגדל גושים מגובבים של צורת חיים המונית-אוטומטית.

הדירה ניבטת אל תוך סמטה, והכניסה אליה היא על ידי מדרגות חרום, ברזליות-מעוקלות ומדכאות, אשר אף הן מסמלות משהו, כי הרי הן נבנו למטרה של מנוסת חרום משריפה, והנה כי כן, כל אותם מבני-ענק מאויימים בוערים בליבם פנימה את כאבו המר והצורב של הייאוש האנושי. התפאורה היא זיכרונות ועל כן אינה ריאליסטית; הזיכרון הוא דבר-מה הטומן בו הרבה שירה. קו השירה אף הוא מסתיר פרטים מסויימים משום מה, ומשום מה מבליט אחרים ... מעבר לכל פרופורציה... הכל על פי היחס הרגשי שיש לאותו זיכרון אל חפץ זה או אחר, שכן, הזיכרון טבוע כולו בלב האדם פנימה. פתח הכניסה, אם כן, מואר עמומות וכאילו אומר שירה.

קטעים מתוך המחזה לקריאה מוקדמת

המשך -

בעלות המסך, צופה הקהל בקיר האחורי, האפל והקדורני של דירת וינגפילד. הבית כולו חבוק מכל צדיו בסמטאות אפלות וצרות המהוות רקע... כלולים בהם חבלים עמוסי כביסה, פחי אשפה לרוב, ומדרגות-חרום ברזליות מעוקלות כמעשה-חרט אימתני-עכבישי. מכאן נכנסים ולכאן יוצאים במשך המחזה; בסופו של מונולוג הפתיחה של טום, מתחיל האור לעלות אט אט והדירה מוארת עמומות אף היא. בקידמת הבימה - חדר-האורחים, המשמש גם כחדר שינה ללורה, כאשר הספה נהפכת למיטה. במעלה הבימה, במרכז, מחיצה (פרגוד או וילון) ומעברה השני חדר האוכל. על גבי שידה עתיקת יומין בחדר האורחים ניצב ביבר-הזכוכית שהנו אוסף של חיות זכוכית פעוטות ומבהיקות. תצלום ענקי של האב בחדר האורחים, נוכח הקהל. בתצלום נראה איש צעיר ויפה-תואר במדי הצבא האמריקני של מלחמת העולם הראשונה. חיוכו הנפלא אומר כאילו: "אני אוסיף ואחייך לי כך לעולמי-עד".

טום נכנס, לבוש במדי מלח בצו הסוחר. פונה לקהל ומתחיל לדבר.

הצעות לפעילות אחרי קריאת הפתיח (הוראות הבמה) למחזה

לאחר קריאה משותפת בקול בכיתה קראו שוב את הקטע כל אחד לעצמו.

את המשימות הבאות ניתן ומומלץ לעשות בזוגות או בקבוצות קטנות:

1. איזה מידע אנחנו יכולים לשאוב מהקטע לגבי המקום, הזמן, התפאורה, על סוג המחזה וכו'. בדיון במליאה כתבו על הלוח את כל המידע שהתלמידים העלו.
2. תארו במילים שלכם את התחושות העולות מתיאור החלל בהוראות הבמה. בדיון מתארים התלמידים את התחושות שלהם ואת הבנת החלל והאווירה שיצר החלל.
3. נסו לצייר חתך על של הבמה. סמנו היכן קידמת הבמה והיכן הירכתיים והיכן ממוקמים חלקי הבית והרהיטים המוזכרים בקטע. בדיון במליאה התלמידים יציגו את חתכי העל וישוו בין השרטוטים.
4. מצאו באינטרנט 3 תמונות השראה לתפאורה או תפאורות מהפקות קיימות. ניתן גם לתת את המשימה לבית, לפתוח [Padlet](#) משותף אליו יעלו התלמידים את התמונות. בדיון בכיתה יראו התלמידים את התמונות ויסבירו כיצד התמונות שמצאו מבטאות את האווירה המתקבלת מהתיאור בהוראות הבמה.

דיאלוג בין טום לאמנדה לקריאה מוקדמת

27

אמנדה: תבטיח לי, בני, שלעולם לא תהיה שתיין!
טום: (מגחך) לעולם לא אהיה שתיין, אמא.
אמנדה: זה מה שהפחיד אותי כל כך, שאתה תשתה!
תאכל צלחת דייסה!
טום: רק קפה אמא.
אמנדה: קווקר?
טום: לא, לא, אמא, רק קפה.
אמנדה: אי אפשר להתחיל יום עבודה על קיבה ריקה. יש לך עוד עשר דקות. אל תשתה מהר כל כך! משתית נוולים חמים מדי מקבלים סרטן בקיבה... תוסיף חלב.
טום: לא, תודה.
אמנדה: רק בשביל לקרר את זה.
טום: לא! לא תודה, אני רוצה קפה שחור.
אמנדה: אני יודעת, אבל זה לא בריא בשבילך. אנחנו חייבים לשמור על בריאותנו ככל שרק נוכל. בזמנים הקדשים האלה שבהם אנו חיים. מוכרחים להאזין אחד בשני, זוהי הדרך היחידה... ומשום כך זה כל כך חשוב — טום, אני — שלחתי את אחותך כדי שאוכל לשוחח אתך על משהו. אם לא היית מתחיל לדבר, הייתי מתחילה בעצמי.
טום: על מה את רוצה לשוחח, אמא?
אמנדה: לורה!
טום: אוה — לורה...
אמנדה: אתה יודע איזו מין נערה היא. כל כך שקטה, אבל מים שקטים חודרים עמוק. היא מבחינה בדברים ונדמה לי שהיא חושבת עליהם כל הזמן. (טום מריס ראשו) לפני כמה ימים נכנסתי לחדר ומצאתי אותה בוכה.
טום: מדוע בכתה?
אמנדה: בגללך.

28

טום: בגללי?
אמנדה: היא חושבת שאתה לא מאושר כאן.
טום: איך עלה על דעתה דבר כזה?
אמנדה: איך עולים על דעתה כל מיני דברים. איך שלא יהיה, אתה מתנהג בצורה מזוהה. אני — אני לא באה אליך בטענות, אתה מבין, אני יודעת שאתה שואף לדברים גדולים הרבה יותר מבית המסחר, שכמו כל האנשים בעולם הפראי הזה, היית מוכרח — להקריב קרבנות, אבל — טום, טום — ההיים אינם קלים, הם דורשים כוח סבל ספרטני!
יש לי כל כך הרבה דברים בלב וכל כך קשה לי לתאר לך אותם! אף פעם לא ספרתי לך, אבל — אני אהבתי את אבא שלך...
טום: (בעדנה) אני יודע, אמא.
אמנדה: ואתה — כשאני רואה אותך הולך בדרכיך! הוור הביתה מאוחר — ו — ובכן, אתה שתית אז, באותו לילה שבו היית במצב הנורא ההוא! לורה אומרת שאתה שונא את הדירה הזאת ושאתה יוצא בלילות כדי לברוח ממנה! טום, זה נכון?
טום: לא. אך אַת אומרת שקשה לך לתאר לי הרבה דברים שאת נושאת בלב. אצלי זה אותו הדבר, אני נושא בתוך לבי כל כך הרבה, עד שאינני יכול להסביר לך כלום!
אם כך, בואי נכבד איש את —
אמנדה: אבל מדוע, מדוע, טום, אתה תמיד כל כך לא שקט? לאן אתה הולך בלילות?
טום: אני הולך לקולנע.
אמנדה: מדוע אתה הולך לקולנע כל כך הרבה, טום?
טום: אני הולך לקולנע מפני — שאני אוהב הרפתקאות.

29

הרפתקאות הן משהו שאיננו נמצא, לעתים תכופות, במקום העבודה שלי, לכן אני הולך לקולנע.
אמנדה: אבל טום, אתה הולך לקולנע יותר מדי.
טום: אני אוהב הרבה הרפתקאות. (אמנדה נדהמת. השיחה עוברת לפסים הידועים. אמנדה קובלנית יותר, טום קשוח יותר.)
אמנדה: כמעט כל האנשים הצעירים חושבים שהמקצוע שלהם הוא ההרפתקה המעניינת ביותר.
טום: אבל לא כל האנשים הצעירים עובדים בבית מסחר.
אמנדה: העולם מלא אנשים צעירים שעובדים בבתי מסחר, במשרדים ובבתי חרושת.
טום: וכולם חושבים שהמקצוע שלהם הוא הרפתקה?
אמנדה: או שכן, או שהם מסתדרים בלעדיה! לא לכל אחד יש שגעון להרפתקאות.
טום: לגבר יש תשוקה טבעית לאהבה, לציד ולמלחמה, ואף אחד משלושת הדברים האלה אינו תופס מקום נכבד ביותר בבית המסחר!
אמנדה: לגבר יש תשוקה טבעית! אל תצטט לי כאן תשוקות טבעיות. האינסטינקט הוא משהו שבני האדם ברחו ממנו! זה שייך לבעלי החיים! איש נוצרי ומבוגר ברחו אינו רוצה בזה!
טום: מה רוצה האיש הנוצרי המבוגר ברוחו, אמא?

הצעות לפעילות לאחר קריאת הדיאלוג

1. חלקו את התלמידים לזוגות. כל זוג קורא את הדיאלוג פעמיים כאשר כל אחד מבני הזוג קורא כל פעם תפקיד אחר.
2. כתבו מה ניתן ללמוד על הדמויות מתוך הדיאלוג על הרצון שלהן, על המטרה שלהן סצנה, על אופיין.
3. מהו הנושא/הרעיון העיקרי העולה מתוך הדיאלוג – תנו כותרת.
4. מצאו את הפעולות הדרמטיות ושחקו את הקטע.

מתוך "ביבר הזכוכית", תאטרון הקאמרי 2006

 חזרה

הפקות של המחזה **ביבר הזכוכית** (תאטרון וקולנוע)

- תאטרון בית לסין 2015. תרגום: עידו ריקלין | בימוי: גלעד קמחי | תפאורה: ערן עצמון | תלבושות: אורנה סמורגונסקי | מוסיקה: אמיר לקנר
משתתפים: יונה אליאן, נדב נייטס, נטע גרטי, גל אמיתי
טריילר של ההצגה: <https://www.youtube.com/watch?v=EdxXs7tfN1M> (נדלה אתר יוטיוב 14/7/2020)
- תאטרון הקאמרי 2005. תרגום בימוי: מיכה לוינסון | תפאורה: רוני תורן | תלבושות: עפרה קונפינו | מוסיקה: אלדד לידור
משתתפים: ג'יטה מונה, מיכה סלקטר, אולה שצ'ור, יפתח קליין
- תאטרון הבימה 1991. נוסח עברי: ערן בניאל | בימוי: אופירה הניג | תפאורה: אלי סיני | תלבושות: דידי גולן | עריכה מוסיקלית: יואב קוטנר |
משתתפים: רבקה גור, גיל פרנק, גילי בן אוזיליו, עמי ויינברג
<https://www.youtube.com/watch?v=RsDC-GrBu1U> (נדלה אתר יוטיוב 14/7/2020)

הפקות של המחזה *ביבר הזכוכית* (תאטרון וקולנוע)

- | Paul Newman 1987. The Glass Menagerie
משתתפים: Joanne Woodward (Amanda Wingfield) , John Malkovich (Tom Wingfield)
James Naughton (Jim O'Connor) , Karen Allen (Laura Wingfield)
(14/7/2020 נדלה אתר יוטיוב <https://www.youtube.com/watch?v=eDrMKbA2kjk>)
- | Michael Elliott 1966.
משתתפים: Shirley Booth (Amanda Wingfield) , Hal Holbrook (Tom Wingfield)
Pat Hingle (Jim O'Connor) , Barbara Loden (Laura Wingfield)
(14/7/2020 נדלה אתר יוטיוב <https://www.youtube.com/watch?v=Krn443b0-hc>)
- | Irving Rapper 1950.
משתתפים: Gertrude Lawrence (Amanda Wingfield) , Arthur Kennedy (Tom Wingfield)
Kirk Douglas (Jim O'Connor) , Jane Wyman (Laura Wingfield)
(14/7/2020 נדלה אתר יוטיוב <https://www.youtube.com/watch?v=Krn443b0-hc>)